

dat, jotka sulkevat pois vastakkaiset lähtökohdat. Sekin määrittää ja rajaa todellisuudelle tietyn perusluonteen. Se väittää, että todellisuus on perusluonteeltaan nimenomaan ruumiillista toimintaa, ei henkistä pysyvyyttä, ja että kieli ja merkitykset nousevat nimenomaan ruumiin liikkeistä, eivätkä putoa huillemme platonisten ideoiden taivaalta – ja näin se on näkymättömin säikein kytkettyyn dikotomisuuteen ja olemusajatteluun.

En tahdo sanoa, etteikö ruumiinfenomenologia olisi tärkeä ja olennaisesti uusia ulottuvuuksia avaava oppi. Tahdon vain korostaa sitä, että sekini on vain yksi oppi muiden joukossa. Se on mitä erinomaisin väline ja työkalu tiettyjen ongelmien selvittämiseen, siinä missä monet muut teoriat joidenkin toisten ongelmien, mutta ei sen enempää.

Pekka Wahlstedt

KETTUTYÖISTÄ JA SUSIETIIKOISTA

Leena Vilkka:

Eläinten tietoisuus ja oikeudet, kettutyttöfilosofiaa ja susietiikkaa.

Yliopistopaino, Helsinki 1996.

Sekä akateemisessa työssä että käytännön eläinsuojelutyössä kunnostautunut Leena Vilkka lienee tällä hetkellä ainoa suomalainen filosofi, joka mielletään varsinaiseksi ympäristöfilosofiksi. Hänen johdatusteoksensa ”Ympäristöetiikka: Vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista” (Yliopistopaino, Helsinki 1993) on toistaiseksi ainoa alan yleisesitys Suomessa. Eläinten oikeuksista käydyn keskustelun myötä hänen ”kakkosaiheensa”, eläinten oikeudet on kuitenkin kiinnittänyt enemmän huomiota. Tätä julkisuustaustaa vasten ymmärtääkin tämän teoksen raflaavan alaotsikon. Vilkan itsensä mukaan teoksen kirjoittamisen motiivina on ollut hänen aikaisempien ajatuksiensa kokoaminen hakuteokseksi, johon hän voi viitata tulevissa kirjoituksissaan, sekä tarjota oppikirjaksi kelpaava yleisesitys eläin keskustelun vaihtelevasta retoriikasta. Monista hänen aikaisemmista kirjoituksistaan poiketen tämä ei olekaan poleeminen teksti, vaan sävyllään paikka paikoin jopa neutraali kuvaus eläinsuojelu- ja eläinoikeusfilosofiasta.

Vilkka ei kiellä omaa asennettaan eläinkysymykseen, mutta hän ei pyri tarjoamaan lukijalle valmista oppirakennelmaa. Hänen työhypoteesinsa on väljä: eläimille kuuluu moraalisia ja lainsäädännöllisiä oikeuksia niiden tietoisuuden ja kärsimiskyvyn perusteel-

la. Hän ei kuitenkaan pyri tarkasti määrittelemään näiden oikeuksien luonnetta, hän jopa heilahtelee eri arvomäärittelyjen välillä. Tämän hän tekee ilmeisen tietoisesti. Vilka ei näe erilaisia eläinten tietoisuuden tarkastelutapoja tai eläinten arvon määrittely-yrityksiä välttämättä ristiriitaisina, vaan ne voivat jopa täydentää toisiaan. Tämä on toki tiukalle akateemiselle lukijakunnalle yllättävää ja ennenkuulumattoman lepsua käytöstä, jota toki eläintenrakastajalta voisi odottaakin. Mutta Vilka onnistuu tätä kautta ohittamaan monia eläin keskustelun umpikujia ja keksimään omaperäisiä ratkaisuja. Esimerkkinä keskustelu arvojen ja oikeuksien antoposentrisyydestä, minkä suhteen hän ei ota kyllä-ei-asennetta, vaan pohtii asiaa pragmaattisesti, kielenkäytön selkeyden kannalta. Toinen esimerkki on antropomorfismikeskustelu, jota vasten hän asettaa kynomorfismin, koirankaltaistamisen.

Erityisen kiitettävää kirjassa on kattava kartoitus liki kaikesta eläinkysymyksen ympärillä käydystä keskustelusta, niin puolesta kuin vastaan. Liki kaikki käytetyt argumentit metaeettistä kritiikkiä myöten on otettu huomioon (tosin metaeettisen kritiikin hän ohittaa kommentoimatta). Muutamaa lapsusta lukuunottamatta Vilkan kieli on johdonmukaista, ja hänen tapansa käyttää eläimistä hän-pronominia miellyttävä. Tämän kattaavuuden taustalla lienee useissa seminaareissa, julkisissa väittelyissä sekä käytännön eläinoikeustyössä hioutunut argumentointi, joka riisuu pintapuolisimman kritiikin aseista. Tämä on jättänyt myös jälkeensä teokseen, joka selvästi on koottu useista vanhoista artikkeleista. Useat asiat käsitellään turhan moneen kertaan, ja sama lause tai todistelu voi esiintyä samassa luvussakin useasti. Kertaus voi olla opintojen äiti, mutta tässä mitassa se jo häiritsee.

Teos jakaantuu kahteen osaan, eläinten tietoisuutta ja eläin etiikkaa käsittelevään. Vilka ei ole liittänyt näitä osioita tiiviisti yhteen, hän erottaa sekä puhtaan tiedollisen että eettisen intressin eläinten tietoisuuden tutkimukseen. Hänen oma edellä mainittu näkemyksensä, eläinoikeuksien perustelu niiden tietoisuuden ja kärsimiskyvyn perusteella, kulkee kuitenkin jatkuvasti mukana, vaikka se ei tiukan filosofisen todistelun kohteensa olekaan. Näin etenkin ensimmäinen osa toimii hyvänä mielen filosofian yhden osa-alueen johdantona, joka on liitetty mittaavaan lähdemateriaaliin. Toinen osa on jo poleemisempi. Vilka peräänkuuluttaa eläinsuojelua oppiaineksi nykyisen hyötykäytön tieteen rinnalle/tilalle sekä esittää yllättävän kärkeviä mielipiteitä käytännön eläinsuojelu- ja eläinoikeustyön metodeista.

Ensimmäisessä osassa käydään läpi mielen filosofian perusongelmakenttää. Antro-

pomorfismi, kielen ja kokemuksen yksilöllisyyden ongelma sekä Nagelin esittämä vierassieluisuuden ongelma esitetään tyydyttävästi. Aivan uuden panoksen keskusteluun eläinten tietoisuudesta Vilka tuo ottamalla huomioon myös eläinten mahdollisen tietoisuuden kontekstisidonnaisuuden: kaikki toiminta on ymmärrettävää vain kontekstissa. Tämä on erittäin tärkeää juuri hänen tieteen menetelmien kritiikkinsä kannalta. Hän käy lävitse eläintutkimuksen historiaa jakaen sen karkeasti mentalistiseen, behavioristiseen ja kognitivistiseen. Hän tunnustaa näiden eri tieteellisten asenteiden historialliset kytkökset, mutta nykytilanteessa hän näkee niiden antavan toisiaan täydentäviä kuvauksia eläinten tietoisuudesta. Hänen tieteen kritiikkinsä lähtee siten sitä ohjaavista arvoista ja motiiveista, ei niinkään sen tutkimusasetteista.

Alaluku "Tietoisuuden luonnonhistoriaa ja kulttuurihistoriaa" on tervetullut lisä eläin keskusteluun. Pohdiskelut tietoisuuden evoluutiosta ja sen sosiaalisesta luonteesta ovat usein jääneet historiattoman etiikan varjoon. Keskeiseksi tässä osiossa nousevat erilaiset yritykset muodostaa älykkyuden ja tietoisuuden määrittelyjä. Luvussa "tietoisuuden kielto" Vilka käy lävitse vakavinta eläinten tietoisuusväitteitä vastaan asetettua kritiikkiä ja esittää sekä omia että muiden kommentteja siihen. Pienenä sivuhuomautuksena voidaan sanoa, että sivulla 55 mainituissa reesusapinatutkimuksissa saatuja tuloksia vielä vakuuttavimpia tuloksia on saatu eräistä vervettiapinatutkimuksista. Näiltä on väitetty löydetyn jopa kolmannen uskomusasteen uskomuksia ja kyky valehdella. Aavemaisesti Arthur C. Clarken romaanin *Avaruusseikkailu 2001* alun apinain taistelua muistuttavassa tilanteessa on häviöllä olleen heimon yksilö hankkinut aikalisän "valehtelemalla" varoitushuudoilla (lähteenä Matti Sintosen kurssi "Ihmistieteen tieteenfilosofia" Tampereen yliopistossa keväällä 1995).

Toisessa osassa "Elänetiikka" Vilka esittelee erilaisia yrityksiä perustella eläinten moraalisia arvoja ja oikeuksia. Tärkeimpään asemaan oikeuksien kannalta hän nostaa ne eläimet, jotka ovat välittömimmässä kosketuksessa yhteiskuntiimme. Tärkeää on hänen korostuksensa, että tarkoituksena ei ole etsiä yhtäläisiä oikeuksia ihmisille ja eläimille, eikä edes asettaa heitä samojen lakijärjestelmien alle (paitsi ed. kulttuurisessa suhteessa olevia eläimiä). Tällä hän ilmeisesti vastaa kritiikkiin, jonka mukaan eläinoikeusfilosofia nähdään ihmiskeskeisen projektin laajentamisena valikoituun osaan muuta luontoa, muuttamatta sinänsä luonnon ja kulttuurin suhteen perustaa. Esimerkkinä tästä kritiikistä hän mainitsee ekofeministisen kritiikin kulttuurimme hierarkkisuudesta. Hyvä läheteos tähän on Val Plumwoodin loistava *Feminism and the mastery of nature*. Vilka myöntää tämän kritiikin yleisen oikeutuksen, mutta pi-

tää silti modernia eläinoikeusajatteluaakin radikaalina muutoksena nykyiselle valtavirtaajattelulle.

Eäänlaisena esipuheena toiselle osalle tullee *Animal Liberation Frontin*, eli *Eläinten vapautusrintaman* (ALF/ EVR) toimintaan. Läheteoksina hän käyttää David Henshawin kriittistä teosta *Animal warfare: The story of the Animal Liberation Front* (1989) sekä Ingrid Newkirkin haastatteluihin perustuvaa ALF:n lähikuvaa *Free the animals!* (1992). Molempien näkemysten ottaminen huomioon on kittettävää, ja Vilka on käsitellyt asiaa tasapuolisesti. Newkirkin teoksen valintaa voisi kritisoida, sillä ainakin englantilaisten aktivistien julkaisuissa sitä on haukuttu liiasta fiktiivisyydestä, vaikka se kirjailijan väittämän mukaan perustuu yhdysvaltain ALF:n perustajan haastatteluihin. Ainakin kertomuksen ALF:n salaisesta koulutuskeskuksesta väitetään olevan tuulesta temmattu. Kenties Richard Scarcen *Ecowarriors* olisi asianmukaisempi lähde.

Eräisiin Henshawin kirjan mukanaan tuomiin painotuksiin haluaisin puuttua. Lauseen "You have to break the law to change the law" väitetään kuvaavan ALF:n henkeä. Aina-kaan mitä Brittein saariin tulee, se ei oikeastaan sovellu todellisuuteen. Sikäläinen radikaali eläinoikeus- ja ympäristöliike on rakentunut myös anarkistiselle pohjalle, jossa lain muuttamista ei nähdä merkittävänä päämääränä. Taannoinen K. Tervon ohjelma, jossa hän haastatteli kahta brittiläistä ALF-aktivistia, näyttäisi viittaavan molempien asenteen esiintyvän liikkeessä. Väitteet IRA-samankaltaisuuksista on nekin esitetty, mutta todellisuuden nimissä olisi muistettava niiden lausuja M15, joka Pohjois-Irlannin rauhanprosessin myötä on saanut ALF:n pääkohteekseen. Tällaisilla lausunnoilla voi olla oma todellisuuspohjansa, mutta niiden poliittinen luonne on myös muistettava. Samoin Pöllinin (1989) teesi aktivistien noususta yhteiskunnan huono-osaisista luokista ei tunnu pätevän todellisuuteen, ainakin kun katsoo Yhdysvaltain ja Brittein saarten vankilistoja, jossa on opettajia ja lääkäreitä näiden "syryäytynneiden" rinnalla. Radikaalia eläinoikeusliikettä ei voi selittää pelkäksi vastareaktioksi köyhistykselle.

Vilka itse kieltää laittoman suoran toiminnan oikeutuksen ja syyttää radikaaleja eläinoikeusaktivisteja omaisuuteen kohdistuvasta väkivallasta. Jälkimmäinen väite on hieman outo eettistä keskustelua uudistamaan lähtevän tutkijan suusta. Vakiintuneissa väkivallan määritelmässä se rajoitetaan koskemaan nimenomaan elävän olennon vahingoittamista (esim. Galtungin määritelmä). Tässä kohtaa toivoisi perustelua retoriikan sijaan. Vilkan mukaan filosofiset eläinoikeusteoriat eivät tarjoa oikeutusta "väkivaltaiseen" toimintaan.

Näin varmasti onkin, mutta tulisiko oikeutusta edes sieltä etsiä, eikä se ole enemmän yleisen toiminnan etiikan ja yhteiskunnallisen muutoksen näkemysten asia?

Vilka erottaa toisistaan eläinten hyvinvointiin keskittyvän eläinsuojelun ja eläimisen oikeutta vaativan eläinoikeusajattelun, joiden käytännön vaatimukset ja toimintatavat eroavat toisistaan huomattavasti. Hän esittelee myös suomalaista järjestökenttää tässä valossa. Hän itse lähtee etsimään luonnonoikeusajatteluun pohjaavaa suhdetta eläimiin, jonka päämääränä olisi uudenlainen eläintiede ja kenties uudenlainen kulttuuriin suhde eläimiin. Hän näkee mahdolliseksi korvata hyötykäytösuhde kumppanuus-suhteella. Useista eläinten oikeuksien filosofeista poiketen hän huomioi myös sen, että pelkkä eettinen teoria eläimistä ei riitä niiden teollisen hyötykäytön taustalla olevien voimien selittämiseen (s.113). Eläinoikeusliikkeellä ei ole toistaiseksi yhteiskuntateoriaa. Tämä näköala puuttuu mielestäni ennen kaikkea radikaaleimmalta eläinoikeusfilosofilta, Tom Reganilta.

Viimeisissä luvuissa Vilka esittää kulttuuriset eläinsuhteemme historiaa egyptiläisten eläinjumalasta nykyajan tuotannolliseen eläinsuhteeseen. Hän kuvaa myös kärkeästi ristiriitaista suhtautumistamme eläimiin jopa lajiin sisällä: saman eläinlajin yksilöt voivat kuulua kaupunkien sheba-ruokittuun eläneliittiin ja laboratoriodien raaka-aineeksi. Eläimet eivät ole edes keskenään tasa-arvoisia. "Eläinten hyvinvointi"-luvussa hän esittelee erilaisia arvosteluperiaatteita, joiden taustalla olevat taloudelliset intressit ja koko eläin keskustelua vastustavat tahot nousevat esille. Viimeisessä luvussa "Susietiikka" hän soveltaa kirjan aiempaa argumentointia suteen erityistapauksena. Suteen kohdistettuja ristiriitaisia arvostuksia on Suomessa tutkinut etenkin Erkki Pulliainen. Asiasta kiinnostuneita kehoitan tutustumaan Donald Worsterin teokseen *Nature's Economy*, jonka luvussa "Value of a varmint" kuvataan suden synkkää kohtaloa Yhdysvalloissa. Siellä siihen on suhtauduttu Suomen tapaan yhtä ristiriitaisesti. Erämaiden synkkä samooja on myös metsien tuhoilainen ja karhukoirien juonikas raatelija.

Vilkan teos on kansainvälisestikin arvioiden tasapainoisimpia esityksiä eläinten oikeuksien filosofiasta. Tämä johtuu osaksi Vilkan haluttomuudesta tässä teoksessa lyödä lukoon mitään väittämiä, kun taas esimerkiksi Tom Reganin ja Peter Singerin pääteoksia voi pitää poliittisina manifesteina. Pelkkä yleiskatsaus *Eläinten tietoisuus ja oikeudet* ei ole, vaan se antaa esimakua Vilkan tulevasta kirjoituksista, joissa hän selkeyttänee omaa näkemystään. Hänen ajatustensa todellinen paino punnittaneen vasta sitten.

Ville Lähde